

Biskup, Marian

Interwencja króla Zygmunta I w sprawie Andrzeja Kopernika u biskupa i kapituły warmińskiej w 1513 roku

Komunikaty Mazursko-Warmińskie nr 3, 255-260

1973

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

MARIAN BISKUP

INTERWENCJA KRÓLA ZYGMUNTA I
W SPRAWIE ANDRZEJA KOPERNIKA
U BISKUPA I KAPITUŁY WARMIŃSKIEJ W 1513 ROKU

Starszy brat Mikołaja Kopernika, Andrzej, nie miał szczęścia tak w swoim — nieudanym i smutnym — życiu, jak i do historiografów. Postać jego jest na ogół mało znana w kręgu kopernikowskim. Poświęcił mu głównie uwagę Leopold Prowe¹, jednak dane jego są wybitnie niepełne i pobieżne. Publikacje Georga Bendera i Hansa Schmaucha rzuciły światło głównie na schyłkowy okres działalności Andrzeja w latach 1510—1516, zwłaszcza w czasie pobytu na terenie Rzymu w latach 1510—1512².

Szczególne zainteresowanie w życiorysie Andrzeja Kopernika wzbudził list skierowany do niego przez króla Zygmunta Starego z Wilna 5 maja 1514 r. Władca polski wypominał mu, iż solidaryzuje się z grupą kanoników warmińskich w Rzymie, działających przeciwko zatwierdzeniu przez kurię rzymską układu piotrkowskiego z r. 1512 (zapewniającego królowi wpływ na elekcję przyszłych biskupów warmińskich)³. W liście tym król wymawiał też Andrzejowi, iż przed niedawnym czasem interweniował pisemnie i swoim autorytetem dopomógł mu w potrzebie (*in tua necessitate te relevavimus*). Ten ogólnikowy zwrot nie był w pełni zrozumiały, gdyż listu interwencyjnego króla w sprawie Andrzeja Kopernika dotąd nie znaleźliśmy.

W toku kwerendy, przeprowadzonej w ubiegłych latach także

¹ L. Prowe, *Nicolaus Copernicus*, Bd. 1, Th. 2, Berlin 1883, ss. 26 i nast.; Bd. 2, Berlin 1883, ss. 472—475.

² G. Bender, *Weitere archivalische Beiträge zur Familiengeschichte des Nicolaus Copernicus*, Mitteilungen des Copernicus-Vereins, Bd. 4, 1882, ss. 87—98; H. Schmauch, *Die Gebrüder Copernicus bestimmen ihre Nachfolger*, Zeitschrift für die Geschichte und Altertumskunde Ermlands, Bd. 27, 1942, ss. 261—265. Sumaryczne zestawienie danych źródłowych przynosi praca magisterska Marii Swolkień, *Andrzej Kopernik. Starszy brat Mikołaja Kopernika. Życie i działalność*, Toruń 1972, maszynopis, egzemplarz w Archiwum UMK.

³ List ten druk. w *Acta Tomiciana*, t. 3, nr 109, ss. 88 — por. L. Prowe, op. cit., Bd. 1, Th. 2, ss. 40—41 i przypis * (przedruk listu króla).

w Archiwum Archidiecezjalnym w Gnieźnie, odnalazłem jednak kopię listu króla do biskupa i kapituły warmińskiej z 20 lutego 1513 r. Znajduje się ona w rękopisie Ms. 56, który stanowi własnoręczny rejestr ekspedytów Macieja Drzewickiego jako kancлера koronnego i obejmuje materiały z okresu 20 X 1512 — 13 I 1514⁴. Kopia listu do Andrzeja Kopernika znajduje się na k. 38v między chronologicznie sporządzonymi odpisami z początku 1513 r. (nie wszystkie kopie mają zaznaczoną datę roczną). Datą roczną listu jest więc bez wątpienia 1513 r. Wystawiono go na pewno w Poznaniu, gdzie król przebywał dowodnie także między 12—21 lutego 1513⁵.

W liście tym Zygmunt I donosi biskupowi warmińskiemu, tj. Fabianowi Luzjańskiemu, i kapitule warmińskiej, że przedstawiona mu została prośba Andrzeja Kopernika, członka kapituły, aby król interweniował w jego sprawie, jako patron Kościoła warmińskiego (*patrocinio Nostro*). Z powodu choroby Andrzej został bowiem nie tylko wyłączony ze wspólnoty kanonickiej, lecz także odmówiono mu jego przydziału (tj. dochodów z prebendy). Król interweniuje więc u biskupa i kapituły, aby Andrzej nie pozbawiono jego dochodów, podkreślając iż nie wierzy, aby prawo kościelne było okrutne wobec podobnych, nieszczęśliwych osób. Obszerniej stanowisko króla miał przedstawić torunianin Mikołaj Jode (Jude), upoważniony do tego przez Zygmunta.

List ten stanowi więc dalsze ogniwo umożliwiające poznanie akcji brata Mikołaja Kopernika w tak ciężkim dla niego okresie zaostrzającej się choroby, określanej mianem trądu, po powrocie z Rzymu do Fromborka w lecie 1512 r. Już 4 września 1512 r. zapadła uchwała kapituły wykluczająca chorego ze wspólnoty kapitulnej, gdyż grozi otoczeniu zarażeniem⁶. Miał on zamieszkać w innym miejscu i otrzymywać — poza dochodami z prebendy — także 15 grzywien rocznie. Ponieważ Andrzej najwidoczniej opierał się tym propozycjom, zagrożono, że sprawa jego zostanie przedstawiona w kurii rzymskiej, która zadecyduje, czy wolno mu — choremu i nierzeczydującemu przy katedrze — wypłacać wszystkie dochody. Jednocześnie zaś biskup Luzjański i kapituła zażądali pełnego rozrachunku z 1200 złotych węgierskich, które otrzymał jeszcze od biskupa Łukasza Watzenrodego, a swego wuja (zm. 29 III 1512) *pro erectione ecclesiae* (?). Do czasu tego rozliczenia miał zostać położony areszt na wszystkie jego dochody od dnia 8 września.

To ostatnie postanowienie nie zostało jednak zrealizowane na skutek kontrakcji Andrzeja. Doprowadził on do nowej uchwały kapituły podjętej 5 października 1512 r., na mocy której — w zamian za opuszczenie Fromborka — otrzymał miał 11 listopada 30 grzywien, a 6 stycznia 1513 r. — 15 grzywien. Areszt na jego dochodach zawieszono do czasu otrzymania decyzji z Rzymu. Andrzej zgodził się na to korzystniejsze rozwiązanie (zdaniem L. Prowego uzyskane przy współdziałaniu Mikołaja

⁴ Por. A. Tomczak, *Kancelaria biskupów włocławskich w okresie księgi wpisów (XV—XVIII w.)*, Toruń 1964, s. 131 i przypis 42.

⁵ Acta Tomiciana, t. 2, ss. 162—164.

⁶ L. Prowe, op. cit., Bd. 1, Th. 2, s. 29, przypis *.

ja Kopernika⁷), chociaż najwidoczniej nie opuścił Fromborka. Uczestniczył jeszcze w posiedzeniu kapituły 29 grudnia 1512 r., które rozpatrywało sprawę przydziału alodium, należącego dotąd do Fabiana Luzjańskiego jako kanonika; Andrzej postulował przyznanie mu tego alodium⁸. Natomiast nie uczestniczył przy sporządzaniu dokumentów kapituły z 26—28 grudnia 1512 r., akceptujących układ zawarty przez posłów kapituły z królem Zygmuntem w Piotrkowie (7 XII 1512) i ustanawiających prokuratorów w Rzymie dla uzyskania ratyfikacji tego układu przez kurie; nie składał też przysięgi wierności Zygmuntowi I 28 grudnia na ręce biskupa Luzjańskiego, jak uczynił to brat jego Mikołaj wraz z pozostałymi członkami kapituły⁹. Widoczna jest wyraźna negacja Andrzeja Kopernika ówczesnego postępowania większości kapituły wobec władcy polskiego.

A jednak mimo to do niego właśnie — jako „Patrona Warmii” — zwrócił się w początkach 1513 r. (styczeń — połowa lutego 1513 r.) za pośrednictwem swego ziomka — Mikołaja Jode z Torunia, który udał się na dwór królewski, przebywający wówczas w Poznaniu. W skardze złożonej królowi Zygmuntwi Andrzej najwidoczniej zaatakował postępowanie biskupa Fabiana i kapituły warmińskiej wobec jego osoby z jesieni ubiegłego roku za usiłowanie pozbawienia go wszystkich dochodów z prebendy (niewątpliwie przemilczając odwołanie się kapituły do decyzji Rzymu). Zyskał też poparcie króla, apelującego do kapituły o okazanie łagodności w postępowaniu z chorym konfratrem — w duchu znanej tolerancji polskiego władcy.

Interwencja królowa widocznie wywarła swój skutek, gdyż nie słychać o dalszych skargach Andrzeja na kapitułę. Co więcej, 25 września 1513 r. w Braniewie podpisał on — obok brata Mikołaja — pełnomocnictwo dla kardynała Tomasza Bakocsa i arcybiskupa gnieźnieńskiego Jana Łaskiego, upoważniające ich do uzyskania w Rzymie potwierdzenia papieskiego dla układu piotrkowskiego¹⁰. Nie było to jednak całkowite przejście do obozu pojedynczego w kapitule, w którym znajdował się i brat Mikołaj. Świadczy o tym najwyraźniej cytowany wyżej list Zygmunta I do Andrzeja z 5 maja 1514 r., dowodzący że nadal sympatyzował on z grupą kanoników w Rzymie, opierających się układowi piotrkowskiemu. Wiązać się to zresztą mogło z inną sprawą, która zapewne dodatkowo rozdrażniała chorego: biskup Luzjański pod wpływem króla najdalej wiosną 1514 r. ustanowił Jana Dantyszka koadiutorem Andrzeja Kopernika, na co arcybiskup Łaski miał w Rzymie uzyskać papieską konfirmację¹¹. Andrzej w latach 1515—1516 podjął sam — uwięzione

⁷ Ibidem, s. 30 i przypis*.

⁸ Ibidem, s. 31 i przypis*.

⁹ M. Biskup, *Regesta Copernicana*, Wrocław 1973, nr 79—82; M. Biskup, *Nowe materiały do działalności publicznej Mikołaja Kopernika z lat 1512—1537*, Warszawa 1971, ss. 33—34; por. H. Schmauch, *Die kirchenpolitischen Beziehungen des Fürstbistums Ermland zu Polen*, Zeitschrift für die Geschichte und Altertumskunde Ermlands, Bd. 26, 1938, ss. 293 i nast.

¹⁰ Acta Tomiciana, t. 2, s. 231, nr 304.

¹¹ Acta Tomiciana, t. 3, s. 124, nr 173 — Zygmunt I do Jana Łaskiego — 1 VI 1514.

powodzeniem — starania w kurii rzymskiej o wyznaczenie mu koadiutora, ale w osobie torunianina i kurialisty Bernarda Kornera. Ujawnił w ten sposób swój niechętny stosunek wobec postępowania biskupa Fabiana, działającego pod wpływem dworu królewskiego. Zarazem zaś zapewnił sobie wszystkie dochody ze swego kanonikatu¹², których nikt mu więc aż do zgonu (przed XI 1518) nie odebrał — tak jak życzył sobie król polski.

Interwencja Zygmunta I z r. 1513 bez żadnych więc wątpliwości pomogła Andrzejowi Kopernikowi w najtrudniejszym okresie życia, umacniając jego pozycję w kapitule warmińskiej i przyczyniając się do zabezpieczenia materialnego — mimo okazywanych przejawów niechęci wobec politycznych celów króla. Zresztą w ostatnim okresie życia (po r. 1514) chory brat Mikołaja Kopernika najwidoczniej troszczył się głównie o swoje materialne zabezpieczenie.

Pozostają do rozpatrzenia dwie jeszcze sprawy: osoba Mikołaja Jode i forma nazwiska Andrzeja Kopernika. Mikołaj Jode, który był pośrednikiem między Andrzejem Kopernikiem a królem Zygmuntem i kapitułą warmińską, należał do znanej toruńskiej rodziny mieszczańskiej. Wśród niej występuje od 1483 r. kupiec, Mikołaj Jode, który w 1487 r. jest też rajcą¹³. W 1515 r. został wysłany przez radę do Rzymu w znanym procesie miasta z biskupem płockim Erazmem Ciołkiem¹⁴.

Na koniec zaś — w liście królewskim do biskupa i kapituły warmińskiej uderza nazwisko Andrzeja, podane w formie „Kopernik”; ta sama forma występuje zresztą i w liście królewskim do Andrzeja z 1514 r. Należy więc silnie podkreślić, że w kancelarii królewskiej w latach 1513—1514 tak właśnie — w jak najbardziej polskiej formie — używano nazwiska rodzinnego Koperników. Fakt ten zarazem zdecydowanie przeczy wysuniętemu świeżo przez Hansa Koeppena przypuszczeniu, jakoby żaden ze współczesnych Mikołajowi Kopernikowi wariantów jego nazwiska nie odpowiadał w pełni pisowni polskiej¹⁵. Jest ona bowiem całkowicie potwierdzona autentycznymi przekazami źródłowymi proweniencji polskiej¹⁶.

¹² H. Schmauch, *Die Gebrüder Copernicus*, ss. 263—265.

¹³ *Księga długów miasta Torunia z okresu wojny trzynastoletniej*, wyd. K. Ciesielska i I. Janosz-Biskupowa, Toruń 1964, ss. 54—59 i 62; K. G. Praetorius, *Thorner Ehrentempel*, Berlin 1832, s. 29.

¹⁴ Archiwum Państwowe w Toruniu, nr 2846 — Rzym, 18 XI 1515 — Mikołaj Jode do rady m. Tcrunia; por. H. Oesterreich, *Die Handelsbeziehungen der Stadt Thorn zu Polen*, Zeitschrift des Westpreussischen Geschichtsvereins, Bd. 33, 1894, s. 75.

¹⁵ H. Koeppen, *Die Schreibweise des Namens Copernicus*, w: *Nicolaus Copernicus zum 500. Geburtstag*, Köln-Wien 1973, s. 228.

¹⁶ Por. też M. Biskup, *Regesta Copernicana*, nr 509 (list królowej Bony do biskupa Jana Dantyszka z r. 1543 — nieco zdefektowana forma „Koperni”).

TEKST ŹRÓDŁA

Zygmunt I, król polski, do Fabiana Luzjańskiego, biskupa i kapituły warmińskiej

[Poznań], 20 II [1513]

W związku ze skargą złożoną mu przez chorego Andrzeja Kopernika, kanonika warmińskiego, król wzywa, aby nie pozbawiano go należnych mu dochodów [z prebendy]. Upoważnia Mikołaja Jode, toruniańczyka, do rozmów w tej sprawie.

Kopia, początek XVI wieku: Archiwum Archidiecezjalne, Gniezno, Ms. 56, k. 38v (wpisana między kopiami z r. 1513).

Episcopo et capitulo Varmiensi 20 Februarii [1513]

Reverende in Cristo Pater venerabilesque viri sincere fidelesque ac devote Nobis dilecte. Cuiusdam Andreae Kopernik¹, canonici ecclesiae vestrae Varmiensis nomine, Nobis supplicatum est, ut iustitiae suae patrocinio Nostro provideremus. Conqueritur enim, quod, dum permissione Divina^a in aegritudinem talem incederit, quod a concione residentium^b circa ecclesiam^b [?] fratrum ab ecclesia separatus^c et avulsus sit, portio sua sibi denegetur. Cum autem omne ius erga languendos pium existat non credimus ius ecclesiasticum erga huiusmodi genus hominum crudele esse. Hortamur itaque Vos velitis pietatem exercere in eum et ipsum non frustrari portione sua. Referet praeterea mentem Nostram hac in re plenius is egregius Nicolaus Jude, subditus Noster Thoronensis, cui ut credatis, optamus. Datum.

^a *Nadpisane.*

^{b-b} *Nadpisane*

^c *Skr. sed.*

¹ *Podkreślenie wydawcy.*

DIE INTERVENTION DES KÖNIGS VON POLEN, SIGISMUND I.,
IN DER FRAGE DES ANDREAS COPERNICUS
BEI DEM BISCHOF UND DEM DOMKAPITEL VON ERMLAND IM JAHRE 1513

Zusammenfassung

In dem Artikel wird eine in dem Erzdiözesanarchiv in Gniezno (Gnesen) (*Archiwum Archidiecezjalne*, Ms. 56, I. 38v) aufgefundene Kopie eines Briefes des Königs von Polen an den ermländischen Bischof Fabian von Lossain und an das ermländische Domkapitel vom 20.2.1513 veröffentlicht. In diesem Brief fordert der König die Empfänger auf, der Bitte des an Lepra schwer erkrankten Andreas Copernicus' folgend, dem kranken Konfrater seine Einkommensquellen zu belassen und ihn mit Milde zu behandeln. Ausführlicher sollte diese Frage durch einen Nicolaus Jode aus Toruń (Thorn) dargestellt werden.

Durch diesen Brief wird es also klargelegt, daß der kranke Andreas Copernicus, den das ermländische Domkapitel im Herbst 1512 mit der Wegnahme der Einkünfte aus seinen Pfründen bedrohte, und nach Verhandlungen die Frage bis zu einer Entscheidung aus Rom in der Schwebe liess, eine Stütze in dem König von Polen, Sigismund I., als dem „Schutzherrn von Ermland“ suchte und fand, obwohl Andreas zugleich den Vertrag von Piotrków vom 7.12.1512 nicht akzeptierte wonach die polnischen Könige einen reellen Einfluss auf die ermländische Bischofswahl erlangen konnten. Die königliche Intervention hatte Erfolg, da wir über weitere Klagen des Andreas gegen das Domkapitel nichts erfahren, obwohl er selbst sich gegenüber dem Vertrag von Piotrków weiterhin widersetzte. Das hatte den bereits bekannten Brief Sigismunds I. an ihn zur Folge (5.5.1514, Acta Tomi-ciana, Bd. III, S. 88), in dem dem Andreas ein zweideutiges Verhalten vorgeworfen wird.

In dem Brief des Königs an den Bischof und an das ermländische Domkapitel vom 20.2.1513 kommt der Name Andreas' in reiner polnischer Schreibung „Koper-nik“ vor. Damit wird die Behauptung H. Koeppens widerlegt, dass diese Schreibung in keiner Quellenüberlieferung aus der Zeit Nicolaus Copernicus' zu finden ist.